

Zatovkaňuk, Mikuláš

K poměru modality a emocionálnosti a k jiným otázkám modality

In: *Otázky slovanské syntaxe. III, Sborník symposia "Modální výstavba výpovědi v slovanských jazycích"*, Brno 27.-30. září 1971. Vyd. 1. Brno: Universita J.E. Purkyně, 1973, pp. 284-285

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/120872>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

K POMĚRU MODALITY A EMOCIONÁLNOSTI A K JINÝM OTÁZKÁM MODALITY

Pokud jde o tvrzení M. Grepla, že emocionálnost nepatří do oblasti modalit, lze uvést příklady z odborné literatury, kde je emocionálnost pojímána velmi široce, takže se s modalitou téměř kryje. J. Vendryes ve své knize *Le Langage* napsal, že kromě vědeckých a technických textů neexistují výpovědi prosté emocionálnosti. Jako příklad uvádí větu *Petr bije Pavla*; sama skutečnost, že mluvčí tuto větu vyslovil, svědčí o tom, že mu není lhostejný fakt, že Pavel je bit, — tvrdí autor této knihy. Položme si tedy otázku, jak vypadají styčné plochy mezi modalitou a emocionálností. V oblasti jazykového znaku je to jejich společná příslušnost k pragmatickému komponentu jeho struktury — k neopakovatelnosti komunikativní situace a promluvového aktu, k psychologickým vlastnostem mluvčího a posluchače, k asociacním pochodům indikovaným např. zvukovou podobou slov apod. V oblasti jazykových prostředků jsou to především lexikálně syntaktické prostředky společné pro modalitu i emocionálnost, v nichž navrstvený význam modální popř. emocionální a věcný (individuální) význam slova spoluvytvářejí modální nebo emocionální sémantiku. Např. česká instrumentální konstrukce s infinitivem typu *Pro tebe je hračkou vyběhnout do pátého poschodí* vyznívá modálně ve významu „můžeš snadno vyběhnout do pátého poschodí“, „jsi natolik tělesně zdatný, že ti to nedělá potíže“; vyzní však ironičtěji, ironicky (tedy emocionálně), když tato výpověď je adresována někomu, kdo nemá k tomu tělesné předpoklady nebo je nemocný a přitom umíněný a mluvčímu na něm záleží. Na ruském příkladu *Cholodno sidet na ulice* lze ilustrovat, jak emocionálnost sdělení není tolik závislá na konsituaci mluvčí — adresát; souvisí spíš s „vnitřní řečí“ mluvčího — toto sdělení vyzní modálně ve smyslu „nelze sedět bez pohybu, když je zima“ a emocionálně ve smyslu „mám obavy, abyste nenastydli“. Jiná je ovšem situace u specializovaných, ve větší nebo menší míře delexikalizovaných jazykových prostředků modálních nebo emocionálních. Lze říci, že čím specializovanější jsou jazykové prostředky pro modalitu nebo emocionálnost a čím více jsou tyto prostředky delexikalizovány, tím jednoznačnější je jejich specializace buď jako prostředku jen modálního, nebo jako prostředku jen emocionálního. Ve dvou posledních případech stávají se monofunkční. Můžeme mluvit o přímé úměrnosti míry individuálního lexikálního významu a polyfunkčnosti nebo monofunkčnosti modálních a emocionálních významů. V oblasti modalit jsou takto specializovány např. tzv. modální částice (*at, necht'*) a formy kondicionálu, u emocionálnosti hlavně citové částice, citoslovce, zájmena, která vyznačují citový ráz vět, ale i specializované prostředky morfologickosyntaktické („narušení“ syntaktické shody při opozici střední rod — nikoliv střední rod v srbochorvatštině, slovenštině

a ukrajinštině; srov. sloven. příklad *Zobkaj, synček môj. Viem, že si už dávno nič poriadneho nejedlo*).

*

Bilaterální a víceterální konfrontační studium modaloty, o kterém mluvil R. Mrázek, může indikovat nejen specifické vlastnosti jednotlivých slovanských jazyků nebo jazykových skupin, ale umožňuje vést i přesnější hranici mezi jazykovými skupinami v případech, kdy se tyto skupiny překrývají. Tak v polsko-bělorusko-ukrajinské jazykové skupině, jež se překrývá s rusko-bělorusko-ukrajinskou skupinou, máme konstrukce s modálními slovesy tam, kde je v ruštině vyjadřování jmenné (např. náležitostní pol. *mieć*, bělorus. *meć*, ukr. *maty* proti rus. *dolžen*, podobně pol. *musieć*). Zjištění tohoto druhu umožňují i obecnější teoretické závěry (o jazycích „verbálních“ a „jmenných“ z hlediska typologického).

*

K typu *Platje chorošo gladitsja*, který uvedla G. Tagamlickaja, bych poznamenal, že asi těžko jej budeme moci řadit k modálním konstrukcím zvratným. Zde se modální význam možnostní nenavrstňuje na zvratném slovese *gladitsja*, ale souvisí s lexikálním významem příslovce *chorošo*. Potvrzuje nám to obdobná výpověď bez zvratného slovesa — *On jele podnimal nogi*, kde rovněž tak je modální význam navrstven na příslovci (*jele*), avšak sloveso (*podnimal*) nemá zvratnou podobu. Takové případy jsou některými ruskými sovětskými autory kvalifikovány jako „nepřímá modalita“ („kosvennaja modalnost“).